

TURMUSH DARAJASINI EMPIRIK BAHOLASHDA RAQAMLI IQTISODIYOT MEZONLARINING QO‘LLANILISHI.

Xaydarov Bobur Iskandar o'g'li

“Algoritm edu school” xususiy maktabi direktori

boburbek2014@gmail.com

Annotatsiya: Maqolada raqamli iqtisodiyot sharoitida aholi turmush darajasini empirik tahlil qilish mezonlari ishlab chiqilgan. Kompozit reyting indeksini tuzish orqali hududlar salohiyati solishtirildi.

Kalit so‘zlar: Empirik baholash, CRI indeksi, VAR modeli, raqamli infratuzilma, prognozlash.

Abstract: The article develops criteria for empirical analysis of the standard of living of the population in the digital economy. The potential of regions is compared by constructing a composite rating index.

Keywords: Empirical assessment, CRI index, VAR model, digital infrastructure, forecasting.

Аннотация: В статье разрабатываются критерии эмпирического анализа уровня жизни населения в условиях цифровой экономики. Потенциал регионов сравнивается путем построения композитного рейтингового индекса.

Ключевые слова: эмпирическая оценка, индекс CRI, модель векторной авторегрессии (VAR), цифровая инфраструктура, прогнозирование.

Raqamli iqtisodiyot sharoitida aholi turmush darajasini aniqlik bilan baholash zarurati ortmoqda. Bugungi kunda raqamli texnologiyalar jamiyat hayotining barcha jabhalariga chuqur kirib bormoqda. Ayniqsa, davlat boshqaruvi, iqtisodiy rejalashtirish va hududiy siyosatda obyektiv, aniq va tezkor ma’lumotlarga tayanilgan qarorlar muhim ahamiyat kasb etmoqda. Raqamli iqtisodiyot sharoitida

hududlar ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishini empirik usullar bilan baholash – mavjud resurslardan oqilona foydalanish, hududiy tafovutlarni bartaraf etish va davlat siyosatini joylarda samarali amalga oshirish imkonini yaratadi. Empirik baholash vositalari hududiy farqlar va omillar oʻrtasidagi bogʻliqlikni aniq koʻrsatib beradi. Hududlar oʻrtasidagi ijtimoiy-iqtisodiy tafovutlar koʻp holatlarda statistik koʻrsatkichlar bilan ifodalanadi, ammo bu koʻrsatkichlarning oʻzaro bogʻliqligini, sabab-oqibat munosabatlarini faqat empirik (ya'ni ekonometrik) modellash orqali aniqlash mumkin. VAR, VECM, Granger sabablilik kabi zamonaviy usullar orqali nafaqat mavjud holatni, balki rivojlanish istiqbollarini ham bashorat qilish mumkin boʻladi. Bu esa ilmiy asoslangan prognoz siyosatini yuritish uchun zarur vositadir. Raqamli iqtisodiyotda real vaqtli monitoring va baholash tizimlari muhim ahamiyatga ega. Bugungi global tendensiyalar hududlarni raqamli boshqaruvga oʻtkazishni talab etmoqda. Bunda empirik baholash – ya'ni raqamli texnologiyalar orqali yigʻilgan katta hajmdagi ma'lumotlar (Big Data), sun'iy intellekt asosidagi tahlil, raqamli xaritalash va indekslash tizimlari orqali amalga oshiriladi. Shunday yondashuvlar orqali har bir hududning kuchli va zaif tomonlarini aniqlash, xatarlarni oldindan bashorat qilish va investitsiya resurslarini samarali taqsimlash imkoniyati yaratiladi.

Raqamli iqtisodiyot sharoitida aholi turmush darajasini oshishini empirik baholash mezonlari jadval shaklida taqdim etdik. Har bir yoʻnalish boʻyicha aniq mezonlar, ularning qisqacha tavsifi va foydalanish manbasi koʻrsatilgan (1-jadval).

1-jadval

Raqamli iqtisodiyot sharoitida hududlar ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishini empirik baholash mezonlari

№	Yoʻnalish	Baholash mezoni	Qisqacha tavsif	Ma'lumot manbasi / texnologiya
---	-----------	--------------------	-----------------	--------------------------------------

1	Ijtimoiy rivojlanish	Aholi jon boshiga daromad	Hududda o'rtacha daromad darajasi	Statistika agentligi, AI tahlil
2		Bandlik darajasi	Ish bilan ta'minlangan aholining ulushi	Mehnat vazirligi ma'lumotlari
3		Ta'lim va sog'liqni saqlash qamrovi	Maktabgacha ta'lim, maktab, poliklinika soni va sifat ko'rsatkichlari	GIS, sog'liqni saqlash platformalari
4	Iqtisodiy faoliyat	YAHM hajmi va o'sish sur'ati	Hudud iqtisodiy salohiyatining asosiy ko'rsatkichi	Davstat, banklar, soliq organlari
5		Investitsiyalar hajmi	Ichki va tashqi investitsiyalar dinamikasi	Investitsiya portallari, O'zStat
6	Raqamli infratuzilma	Internet qamrovi foizi	Hududda keng polosali internetga ulanish darajasi	Uztelecom, raqamli infratuzilma xaritasi
7		Elektron xizmatlar ulushi	E-xizmatlardan foydalanuvchilar soni	Egov tizimlari, CRM platformalar
8	Ekologik barqarorlik	Chiqindilar kamayishi va yashil texnologiyalar	Ekologik ifloslanish darajasi va undan chiqish bo'yicha tashabbuslar	Ekologik nazorat, AI monitoring

9	Boshqaruv samaradorligi	Raqamli shaffoflik indeksi	Ochiq budget, davlat xaridlari va shikoyatlar tizimining mavjudligi	Ochiq ma'lumotlar portali
10	Proгноzlash imkoniyati	Raqamli ma'lumotlar asosida bashorat modeli	ARIMA, VAR, VECM, ML modellar asosida rivojlanish istiqbollari aniqlash	Ekonometrik dasturlar (EViews, R, Python)

1-Jadvalda 10 ta yo'nalish bo'yicha hududlar ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishini raqamli iqtisodiyot sharoitida baholash uchun ishlab chiqilgan tizim **kompleks va zamonaviy tahlil yondashuviga** asoslangan bo'lib, har bir yo'nalish bo'yicha tahlil qilingan. **Aholi jon boshiga daromad** hudud aholisining o'rtacha daromad darajasini ko'rsatadi. Bu raqam hududdagi farovonlik darajasi va ijtimoiy tenglikni aks ettiradi. Daromadlarning oshishi turmush sifatining yaxshilanishiga olib keladi. **Bandlik darajasi** bu indikator ish bilan ta'minlangan aholining ulushini bildiradi. Ishsizlik pastligi hududiy iqtisodiy barqarorlikni ta'minlaydi. Past bandlik darajasi ijtimoiy muammolar manbaiga aylanishi mumkin. **Ta'lim va sog'liqni saqlash qamrovi**, ta'lim va sog'liqni saqlash xizmatlari soni va sifati – inson kapitalining shakllanishiga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Hududlarda maktabgacha ta'lim va poliklinikalar mavjudligi ijtimoiy xizmatlar rivojlanganini bildiradi.

Xulosa:Yoshlarni iqtisodiy muhitga jalb qilish va raqamli infratuzilmani kengaytirish – hududiy tengsizliklarni yumshatishda eng samarali strategiyalar qatoriga kiradi. **Elektron xizmatlar ulushi** E-xizmatlar ulushi hududdagi raqamlashtirish darajasini bildiradi. Bu, ayniqsa, davlat xizmatlari va mijozga yo'naltirilgan xizmatlar samaradorligini baholashda muhim. **Ekologik samaradorlik** chiqindilarni kamaytirish, yashil energiya texnologiyalarini joriy etish hududning ekologik barqarorligini ta'minlaydi. Bu indikator barqaror rivojlanish strategiyalarida alohida o'rin tutadi. **Raqamli shaffoflik indeksi** bu

mezon ochiqlik va hisobdorlik darajasini ifodalaydi. Budget ochiqligi, davlat xaridlari va murojaat tizimlarining mavjudligi korrupsiyani kamaytiradi.

Foydalanilgan adabiyotlar.

1. Suyunovich, Mukhitdinov Khudoyar, and Norqobilova Feruza Abdihamidovna. "Prospects Of Digitalization Of Craftsmanship Development In The Region." *Journal of Pharmaceutical Negative Results* (2022): 345-352.

2. Kichik korxonalar moliyaviy natijalar to'g'risidagi hisobotning asosiy elementlarining mutlaq o'zgarishini hisoblash, samaradorlikning nisbiy qiymatlarini, xususan rentabellikni hisoblash va talqin qilishni ta'minlaydigan soddalashtirilgan tahlil shakli bilan cheklanishi mumkin.

3. Молиявий ҳисобот таҳлили. Дарслик. / М.Ю.Рахимов; – Т.: “ИқтисодМолия”, 2021.

4. Abdihamidovna, Norqobilova Feruza. "Financial Services to the Residents of the Region in the Field of Crafts." *International Journal of Innovative Analyses and Emerging Technology* 1 (2021): 225-230.

5. Норқобилова, Ф. А. "ХИЗМАТ КЎРСАТИШ ТАРМОҚЛАРИНИ МОДЕЛЛАШТИРИШДА ТИЗИМЛИ ТАҲЛИЛ ҚИЛИШ, СИНТЕЗЛАШ ВА ОПТИМАЛЛАШТИРИШ." *International journal of conference series on education and social sciences* (Online). Vol. 1. No. 2. 2021.

6. Norqobilova, Feruza Abduhomidovna. "MILLIY IQTISODIYOTDA HUNARMANDCHILIK MAHSULOTLARINI RAQAMLASHTIRISHNING RIVOJLANISH YO 'NALISHLARI." *THE INNOVATION ECONOMY* 1.04 (2023).

7. Tashkilotning moliyaviy natijalarini tahlil qilish muammolari to'g'risida / O. A. Romanova / fanlarning sinergiyasi. — 2021.

8. Moliyaviy tahlil. Darslik. / B.A.Xasanov, M.Y.Raximov, Z.A.Muqumov, A.I.Aliqulov, A.B.Jumanova, N.SH.Xajimuratov, R.B.Xasanova; – Т.: “Iqtisodiyot”